

LÄRARHANDLEDNING

Hilma af Klint

Handledningen
riktar sig i första hand
till lärare i åk 7–9 och
gymnasiet

MODERNA MUSEET

INLEDNING

MODERNA MUSEETS lärarhandledningar formuleras med grundskolans och gymnasieskolans läroplaner och kursplaner i åtanke. Lärarhandledningarna är utformade som stöd inför ett besök på Moderna Museet och kan också användas för att arbeta vidare med utställningen efter museibesöket. Tanken är att ge en grundläggande förståelse för den aktuella utställningen samt ge förslag på övningar och diskussionsfrågor.

I skolans läroplaner står bland annat att varje elev ska få utveckla sina möjligheter att kommunicera genom att samtala, läsa och skriva och att skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Skolan ska stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt uppmuntra dem att pröva egna idéer och lösa problem. Både de intellektuella och de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna ska uppmärksammas i skolarbetet.

Efter en kort introduktion till utställningen följer en presentation av några olika teman i Hilma af Klints konstnärskap, något om den abstrakta konsten, en förklaring till några av de symboler som återkommer i Hilma af Klints verk samt en liten begreppsordbok. Därefter finns Hilma af Klints biografi och några i sammanhanget viktiga årtal. Efter faktadelen följer förslag på uppgifter och diskussionsfrågor att arbeta vidare med i skolan.

Ylva Hillström

Intendent, förmedling

Text och produktion: Ylva Hillström, intendent, förmedling
Mejla gärna synpunkter till y.hillstrom@modernamuseet.se

På omslaget: Hilma af Klint, *De tio största*, nr 2, *Barnaåldern*, grupp IV, 1907
© Stiftelsen Hilma af Klints Verk. Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström

VÄLKOMNA TILL MODERNA MUSEET!

FÖR ATT BESÖKET SKA BLI SÅ BRA SOM MÖJLIGT, TÄNK PÅ FÖLJANDE:

ANSVAR FÖR GRUPPEN

Läraren ansvarar för klassen under besöket i museet. Vi rekommenderar att elevgrupper t o m högstadiet går tillsammans med lärare.

LÅSBARA SKÅP

Kläder och väskor kan förvaras i de låsbara skåpen som finns bakom Butiken. För att kunna låsa skåpen behövs en femkrona, som sedan kommer i retur.

SKOLMATERIAL

Fråga gärna museivårdarna om vägledning. Det finns skrivplattor att låna. Använd inte väggar eller skulptursocklar som skrivunderlag eftersom det blir märken. Använd endast blyertspennor i utställningssalarna om eleverna behöver teckna eller anteckna.

VAR FÖRSIKTIG I SALARNA

Eftersom det är lätt att stöta till konstverk i salarna ska ryggsäckar, större väskor, paraplyer etc. lämnas i garderoben eller i förvaringsboxarna. För att inte riskera spill på konstverk får man inte dricka eller äta i salarna eller i korridorerna utanför. Rör er lugnt i salarna. Visa hänsyn till pågående visningar. Grupper under ledning av Moderna Museets personal har företräde i utställningssalarna. Använd gärna de hopfällbara svarta pallarna som finns i museet men bär dem försiktigt så konsten omkring inte skadas. Kom ihåg att sätta tillbaka pallarna på ställningen.

VARFÖR FÅR MAN INTE RÖRA KONSTEN?

Det är inte tillåtet att röra vid konstverken. Att försiktigt ta på något verk innebär stora skador genom att saltet och fett på fingrarna alltid orsakar märken på alla material. Museets uppdrag är att bevara konstverken för kommande generationer av museibesökare.

VAR KAN VI ÄTA MATSÄCK?

Matsäcksplats finns vid entrén på sjösidan (plan 1). Kom ihåg att lämna platsen i gott skick. Ingen förtäring i salarna.

FOTOGRAFERING

Det är tillåtet att filma och fotografera (utan blix och utan stativ) i utställningssalarna. Upprepade blixtar är inte bra ur bevarandesynpunkt och är allmänt störande för andra besökare. Stativ är ett riskmoment vad gäller hanteringen.

MUSEIVÄRDAR

Under ert besök på Moderna Museet kommer ni att träffa museivårdare i informationsdisken eller i utställningarna. Vänd er gärna till dem om ni har frågor om konstverk, utställningar, program eller vill lämna tips och synpunkter.

HILMA AF KLINT

INTRODUKTION

Redan 1906 utvecklade den svenska konstnären Hilma af Klint (1862–1944) ett abstrakt bildspråk. Det var flera år före Wassily Kandinsky (1866–1944), Piet Mondrian (1872–1944) och Kazimir Malevitj (1878–1935), som fortfarande betraktas som föregångare till den abstrakta konsten på 1900-talet.

Hilma af Klint utgick från att det finns en andlig dimension i tillvaron och ville synliggöra sammanhang som ligger bortom det som ögat kan se. Hon var av den uppfattningen att hon, när hon målade, stod i förbindelse med högre medvetanden, som talade och förde fram bud-

skap genom henne. I likhet med många av sina samtida var hon påverkad av andliga strömningar, i synnerhet av spiritismen, teosofin och senare även antroposofin. Genom sitt måleri ville hon förstå och förmedla den mänskliga existensens olika dimensioner.

I Hilma af Klints testamente står att de andliga verken inte fick göras tillgängliga för allmänheten förrän tidigast tjugo år efter hennes död. Hon var övertygad om att man först då skulle komma att inse deras betydelse. För hundra år sedan målade Hilma af Klint bilder för framtiden.

Svanen, nr 17, grupp IX/SUW, serie SUW/UW, 1915

© Stiftelsen Hilma af Klints Verk. Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström

EN KVINNIG KONSTNÄR KRING SEKELSKIFTET 1900

Hilma af Klint påbörjade sin konstnärliga utbildning vid Tekniska skolan i Stockholm (nuvarande Konstfack) och hon tog även lektioner i porträttmåleri. Mellan 1882 och 1887 var hon elev vid Konstakademin. Efter studierna och fram till 1908 hade hon en ateljé vid Kungsträdgården i Stockholm. Hon målade och ställde ut porträtt och landskap i naturalistisk stil.

Mot slutet av 1870-talet deltog Hilma af Klint i seanser, där ett medium upprättade förbindelser med de döda. Intresset för osynliga fenomen var stort i hennes samtid och kan ses mot bakgrund av olika naturvetenskapliga upptäckter, exempelvis röntgenstrålningen som avslöjade dolda delar av människokroppen och de elektro-

magnetiska vågor som ledde till utvecklingen av radio och telefoni.

1896 bildade Hilma af Klint och fyra andra kvinnor gruppen ”De Fem”. De kom i kontakt med ”höga mästare” från en annan dimension. Det fördes noggranna protokoll över seanserna. I och med detta inleddes ett skifte i Hilma af Klints konst. Hon började öva sig i automatisk skrift, vilket innebar att hon inte medvetet styrde handens rörelser över papperet. Så småningom utvecklade hon också ett automatiskt tecknade, flera decennier före surrealisterna. Efter hand övergav hon det naturalistiska bildspråket och strävade bort från sitt skolade uttryck. Hon påbörjade en resa inåt, in i en värld som för de flesta är dold.

De Fem, titel saknas, u.å.

© Stiftelsen Hilma af Klints Verk. Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström

MÅLNINGARNA TILL TEMPLET

Mellan 1906 och 1915 skapade Hilma af Klint sitt centrala verk, *Målningarna till templet*. Sviten omfattar 193 målningar i olika serier och grupper. Den bärande idén är att förmedla kunskapen om alltingsenhet, bortom den synliga dualistiska världen. Det tempel som titeln refererar till avsåg inte nödvändigtvis en fysisk byggnad, utan kan snarare ses som en metafor för andlig utveckling. Så här beskriver Hilma af Klint arbetet:

”Bilderna målades direkt genom mig, utan föregående teckning och med stor kraft. Jag hade ingen aning om vad bilderna skulle föreställa och ändå arbetade jag fort och säkert, utan att ändra ett enda penseldrag.”

Mellan november 1906 och april 1908 skapades den första delen av *Målningarna till Templet*, bestående av 111 bilder i olika storlekar. Verken är indelade i serier och grupper, där olika aspekter av ett tema undersöks. Abstraktionen i denna första del av arbetet utgår ofta ifrån former som är hämtade från naturen. *De tio största* från 1907 skildrar människans fyra åldrar: barnåldern, ynglingaåldern, mannaåldern och ålderdomen. Vissa ord och växtformer kan urskiljas i de i övrigt abstrakta kompositionerna. *Evolutionen* från 1908 handlar om utveckling och processer, om hur världen och materian har uppstått ur anden. Mellan 1908 och fram till 1912 gjorde hon ett

De tio största, nr 3, Ynglingaåldern, grupp IV, 1907

© Stiftelsen Hilma af Klints Verk. Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström

MÅLNINGARNA TILL TEMPLET

uppehåll i arbetet och studerade under tiden den esoteriska kristendomen och Steiners litteratur om rosenkreutzarna.

Fram till 1908 präglades *Målningarna till templet* av ett teosofiskt innehåll, men när arbetet återupptogs 1912 var den kristna symboliken mer påtaglig. Abstraktionerna är av en mer geometrisk karaktär. Hilma af Klint upplevde inte längre att hennes hand styrdes. Hennes egna tolkningar sökte sig i större utsträckning in i målningarna, även om hon också fortsättningsvis stod i förbindelse med de höga mästarna. Gruppen *Svanen* målades under 1914 och 1915. Svanen är en symbol för det översinnliga i många mytologier och religioner. I olika grader av

abstraktion har Hilma af Klint i dessa målningar undersökt polariteten genom en svart och en vit svan som strävar efter enhet.

Altarbilderna är en sammanfattning av de tidigare serierna där själen rör sig neråt genom materien, för att sedan vända uppåt igen. Den liksidiga triangeln har en central plats i många kulturer och religioner. Triangeln som sträcker sig mot solen kan betraktas som en utveckling uppåt genom sfärerna, medan den omvända betecknar den motsatta processen. I mitten av den tredje och sista målningens cirkel är två trianglar sammansatta till en sexuddig stjärna. Stjärnan innesluter de fyra elementen – eld, vatten, luft och jord – och är en esoterisk symbol för universum.

Evolutionen, nr 13, grupp VI, serie WUS/Sjustjärnan, 1908
© Stiftelsen Hilma af Klints Verk. Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström

PARSIFAL

Som medium var Hilma af Klint både öppen och lyhörd, men hon var osäker på hur meddelandena från andevärlden skulle uppfattas och vad bilderna hon målade hade för betydelse. Efter att uppdraget med *Målningarna till templet* hade slutförts ägnade hon sig åt att försöka förstå de budskap hon hade förmedlat, bland annat genom att skriva om världens andliga sammanhang, så som hon förstod dem. Resultatet blev den drygt 1200 sidor långa skriften *Studier över själlslivet* från 1917 och 1918.

Även i sitt konstnärliga skapande fortsatte hon att undersöka och försöka förstå sitt tidigare arbete och livets stora sammanhang. I serien *Parsifal* från 1916 skildrar hon detta sökande

efter kunskap. I den första bilden skildras resan genom mörkret mot det vita ljuset i centrum av spiralen. Denna resa kan sägas motsvara den inre resa som Hilma af Klint själv lagt bakom sig i och med att *Målningarna till templet* hade avslutats.

Parsifal var enligt legenden en av riddarna kring runda bordet. Tillsammans med Kung Artur sökte han efter den heliga graalen. Själva graalberättelsen kan också sägas handla om sökandet efter andlig kunskap. Berättelsen är av central betydelse i den esoteriska traditionen, och togs också upp av Richard Wagner (1813–1883) i den operan *Parisfal* från 1882 som sattes upp på Kungliga Operan i Stockholm våren 1917.

Nr 1, grupp I, serie *Parsifal*, 1916

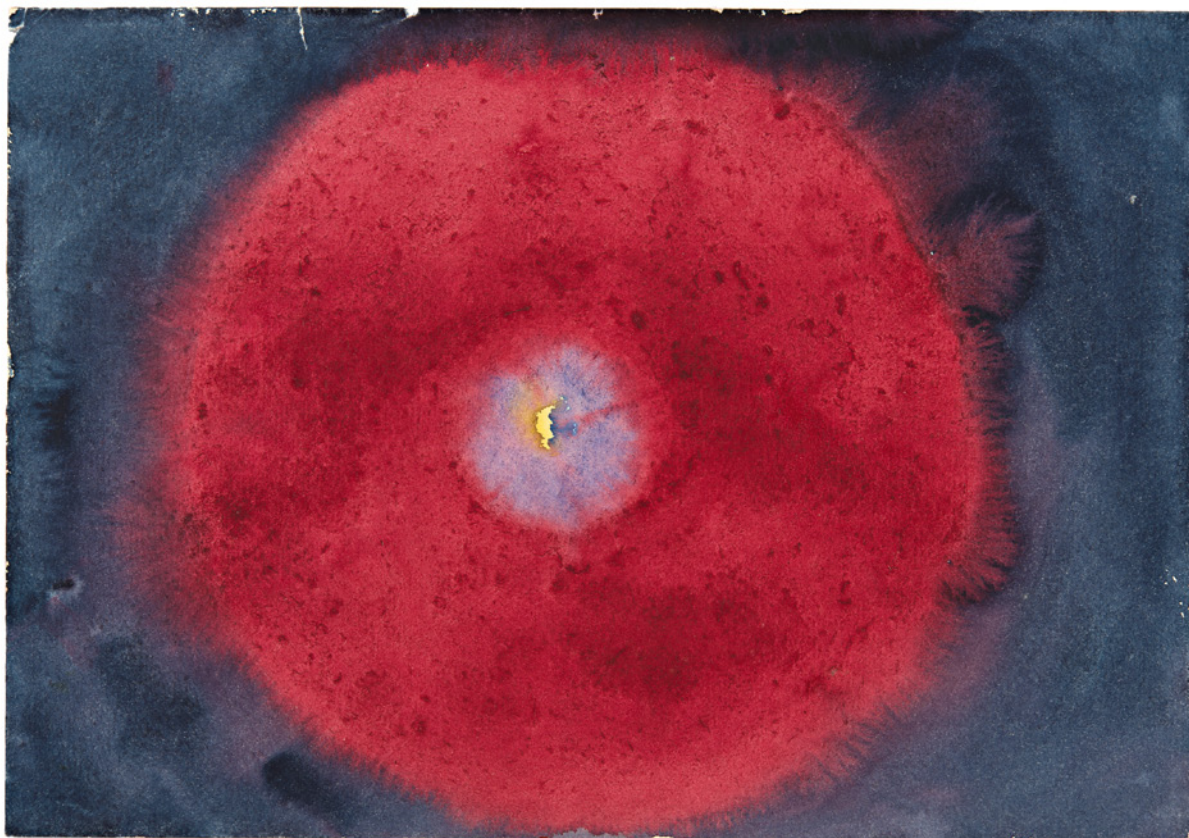
© Stiftelsen Hilma af Klints Verk. Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström

RELIGIONERNAS STÅNDPUNKTER OCH VID BETRAKTANDET AV BLOMMOR OCH TRÄD

1920 var ett år som präglades av ett intensivt skapande. Efter moderns död flyttade Hilma af Klint till Helsingborg. I en serie oljemålningar i litet format utforskade hon flera av världens religioner. Religionerna grundar sig i dualiteten, det vill säga uppdelningen mellan exempelvis ont och gott och kaos och ordning. Ingen av dem tycks för Hilma af Klint riktigt nå fram till enhet.

Under sina studieresor till Goetheanum i Dornach, Schweiz, mötte hon den antroposofiska konstsynen. För Rudolf Steiner hade antroposofin som mål att människan skulle ses i sin relation till de andliga dimensionerna. Antroposofi var för honom inte bara en lära, utan också en metod för att bedriva självständig forskning i

dessa andliga sfärer. Inspirerad av hans synsätt slutade Hilma af Klint måla geometriska kompositioner. Efter två års uppehåll i sitt konstnärliga skapande började hon istället skildra de andliga sammanhangen i akvareller med utgångspunkt i naturen, exempelvis i *Vid betraktandet av Blommor och träd*. Över 60 år gammal var hon återigen beredd att förändra sitt sätt att arbeta. I tidigare bilder hade hon kontrasterat en växts yttre uppenbarelse mot dess essens i geometrisk form. Hon analyserade både mikrokosmos och makrokosmos och skildrar dem som varandras spegelbilder. Förhållandet mellan dessa kan sammanfattas med den esoteriska devisen ”så där ovan, så här nere”.

Björken. *Vid betraktandet av blommor och träd*, 1922

© Stiftelsen Hilma af Klints Verk. Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström

DEN ABSTRAKTA KONSTEN

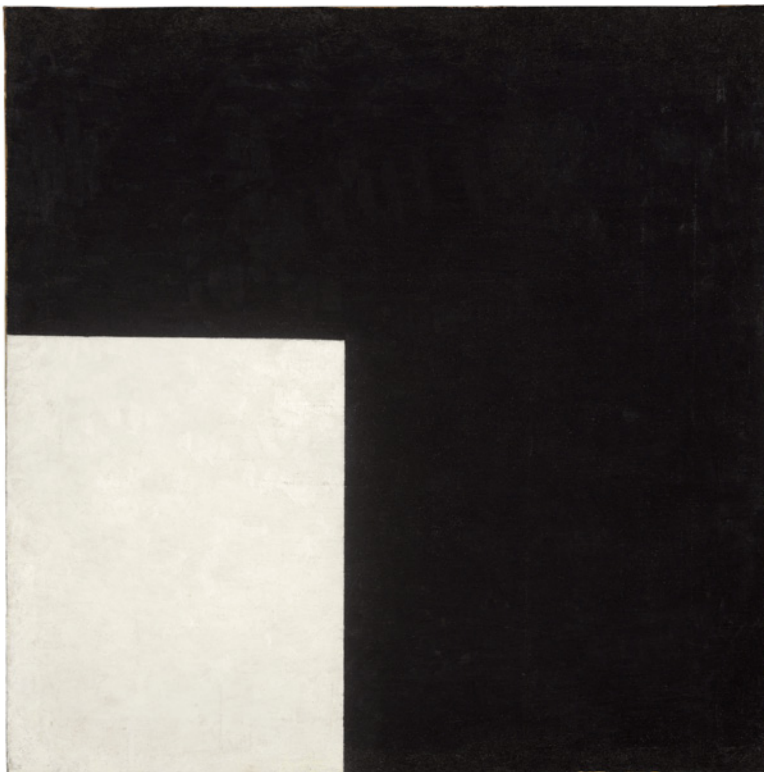
Hilma af Klints banbrytande bilder skapades under 1900-talets första decennier i utkanten av Europa – före den abstrakta konsten genombrott i Ryssland och Europa. Hilma af Klints verk handlar inte om en ren abstraktion av färg och form för dess egen skull, utan om att gestalta det icke synliga. Även Kandinsky, Malevitj och Mondrian intresserade sig för en andlig dimension.

Kandinsky var till en början expressionist och lämnade stegvis den synliga verkligheten bakom sig. Han var intresserad av ockultismen och gav 1911 ut skriften *Om det andliga i konsten*. Malevitj kom via kubismen och futurismen fram till sina suprematistiska, abstrakta och i hög grad andliga bilder. Mondrian vände successivt ryggen åt gestaltandet av det som är synligt för ögat för att förenkla sina kompositioner till ett spel mellan vertikala och horisontella linjer, och till grundfärgerna rött, gult, blått samt vitt och svart. Som teosof sökte han efter ett rent andligt uttryck för de eviga idéerna bortom den synliga världen.

Wassily Kandinsky, *Improvisation nr. 2. Sörgmarch*, 1908
© Wassily Kandinsky/BUS 2013. Foto: Moderna Museet

Det andliga sökandet var således centralt för många av de modernister som orienterade sig mot det abstrakta bildspråket. Kandinsky, Malevitj och Mondrian hävdade inte, likt Hilma af Klint, att de agerade som medier i själva skapelseprocessen. Den upplevelsen delade hon istället med exempelvis konstnärerna František Kupka (1871–1957), Emma Kunz (1892–1963) och författaren Victor Hugo (1802–1885).

Kasimir Malevitj, *Svart och vit. Suprematistisk komposition*, 1915
© Wassily Kandinsky/BUS 2013. Foto: Moderna Museet/Prallan Allsten

Mahatmernas nuvarande ståndpunkt, nr 2a, serie II, 1920
© Stiftelsen Hilma af Klints Verk.
Foto: Moderna Museet/Albin Dahlström

SYMBOLER OCH BEGREPP

SYMBOLER

Hilma af Klints bildvärldar är fyllda av symboler, bokstäver och ord. Symboler är som dörrar till en annan dimension. För Hilma af Klint handlade hela hennes gärning om att förmedla de budskap hon mottog och att kasta ljus över existensens stora frågor.

Att direkt översätta de symboler och bokstäver som framställs i Hilma af Klints verk till något klart och entydigt skulle vara meningslöst. De måste alltid ses i relation till helheten. I skriften *Symboler, Bokstäver och Ord* tillhörande Hilma af Klints målningar försökte hon själv reda ut de olika tecknens komplexa betydelser.

Generellt kan följande sägas gälla: **Snäckan** eller **spiralen** motsvarar utveckling. **Hyskan** och **haken**, **blått** och **gult** samt **liljan** och **rosen** representerar det kvinnliga respektive manliga. **W** står för materia medan **U** står för ande.

Mandelformen som bildas när två cirklar går in i varandra kallas för vesca piscis och är en uråldrig symbol för enhet och fullbordan.

Svanen representerar det översinnliga i många mytologier och religioner och står för fullbordan inom den alkemiska traditionen. **Duvan** representerar inom kristendomen den helige ande och kärlek.

BEGREPP

Esoterisk och **ockult** betecknar ”vetenskapen om de fördolda dimensionerna.” Den västerländska esoterismen är en blandning av bland annat nyplatonismen, hermetismen, den judiska kabbalan samt de tre traditionella ockulta ”vetenskaperna” astrologi, magi och alkemi.

Spiritismen delar övertygelsen om att människan kan få kontakt med de avlidnas andar. Den moderna spiritismen spreds tack vare systrarna Fox i USA år 1848.

Teosofi är en lära som hämtar inspiration från olika religioner och från spiritismen. Religionerna betraktas som olika uttryck för en och samma sanning. Teosofin lär att alltings ursprung, det gudomliga varat, är inneboende i varje varelse. Det teosofiska samfundet bildades i New York 1875 av bland andra Helena Blavatsky. Det finns också en äldre teosofi, som skiljer sig en hel del från den nyare varianten.

Antroposofi är en livsåskådning som härstammar från teosofin. Rudolf Steiner, som var ordförande i det teosofiska samfundets tyska sektion, bröt med teosofin 1913 och grundade då antroposofin. Det finns mycket gemensamt mellan de två lärorna, men generellt kan sägas att antroposofin har starkare kristna inslag än teosofin.

Rosenkreutzarna var enligt legenden en esoterisk sammanslutning i Tyskland som i början av 1600-talet sysslade med bland annat alkemi. Idag finns flera hemliga ordensällskap som gör anspråk på att förvalta traditionerna.

BIOGRAFI

1862 Hilma af Klint föds den 26 oktober på Karlbergs slott i Stockholm. Hon är dotter till kommandör Fredrik Victor af Klint och Mathilda Sontag och är det fjärde barnet av fem syskon.

1872 Familjen flyttar till Norrtullsgatan i Stockholm. Om somrarna bor de på släktgården Hanmora på Adelsö i Mälaren. Hilma af Klint börjar i Normalskola för flickor.

1879–1882 Deltar i spiritistiska seanser.

1880 Studerar vid Tekniska skolan (nuvarande Konstfack) och tar lektioner i porträttmåleri. Systemen Hermina avlider och förlusten förstärker Hilma af Klints religiösa och spiritistiska intresse.

1882–1887 Studerar vid Konstakademien för bland andra Georg von Rosen och August Malmström. Examineras med goda omdömen.

1880-talets slut Tillsammans med två andra konstnärer tilldelas hon av Konstakademien en ateljé på Hamngatan 5. Målar porträtt och landskap i naturalistisk stil.

1896 Bildar gruppen De Fem, som har regelbundna andliga sammankomster. Kvinnorna upplever sig få kontakt med så kallade höga mästartare. De Fem börjar skriva ner sina upplevelser i anteckningsböcker. De skriver och tecknar även automatiskt, det vill säga utan att medvetet styra handens rörelser över papperet.

1898 Fadern avlider. Hilma af Klint flyttar tillsammans med sin mor till Brahegatan 52 i Stockholm.

1904 Får under en seans veta att hon ska utföra målningar på det astrala planet. Verken ska gestalta det oförgängliga hos människan.

1906 Påbörjar arbetet med *Målningarna till templet*, som kommer att bestå av flera olika serier och grupper av målningar med olika teman.

Målningarna skapas enligt Hilma af Klint mediumistiskt, det vill säga helt styrt av en andlig mästare. Mästarnas uttalanden skrivs ned i anteckningsböcker tillsammans med förberedande skisser till målningarna. Arbetet hålls hemligt och visas endast för några få invigda.

1908–1912 För att bättre kunna ta hand om sin blinda mor lämnar Hilma af Klint under försommaren ateljén på Hamngatan för ett arbetsrum i fastigheten på Brahegatan. Ett fyra år långt uppehåll i arbetet med *Målningarna till templet* inleds. Under dessa år målar hon heller inte naturalistiskt, undantaget ett porträtt från 1910.

1911 Hennes tidiga naturalistiska målningar visas av Föreningen Svenska Konstnärinnor på Konstakademien i Stockholm.

1912 Arrenderar villa Furuheim på Munsö i Mälaren tillsammans med vänner och tillbringar flera somrar framöver där.

1912–1915 Återupptar arbetet med *Målningarna till templet*. Flera nya serier och grupper målas under andligt inflytande, men betydligt mer självständigt än tidigare. Här ingår bland andra serierna *Svanen* och *Duvan*.

1913 Deltar i juni vid teosofiska samfundets kongress i Stockholm.

1914 Ställer ut naturalistiska målningar på Baltiska utställningen i Malmö. I utställningen deltar konstnärer från de Nordiska länderna men också från Baltikum, Tyskland och Ryssland. I den ryska avdelningen visas verk av Wassily Kandinsky (1866–1944).

1915 *Målningarna till templet* avslutas med de tre stora altarbilderna.

1916 Fortsätter att skapa metafysiska bilder, som nu kommer till på en mer självständig basis. Målar serien *Parsifal*. En ateljé för Hilma af Klints målningar börjar byggas vid Furuheim.

1917 Målar den geometriskt abstrakta serien Atomen, där hennes starka naturvetenskapliga intresse är påtagligt. Dikterar sina tankar om själslivet. Texten renskrivs sedan på maskin och uppgår till omkring 1200 sidor.

1918 Flyttar tillsammans med sin mor till Furuheim.

1920 Modern avlider. En intensiv skapandeperiod inleds. Hilma af Klint flyttar till Helsingborg tillsammans med moderns sjuksköterska Thomasine Andersson. Bli medlem i det Antroposofiska sällskapet. Reser till Dornach i Schweiz, där hon träffar antroposofins grundare Rudolf Steiner (1861–1925). Efter sitt första besök i Dornach upphör hon att måla under ett drygt år och lämnar därmed den geometriska abstraktionen bakom sig. Efter uppehållet blir akvarell hennes huvudsakliga teknik och hon strävar efter att motivet ska uppstå ur färgen.

1921–1930 Vistas under långa perioder i Dornach. Studerar antroposofi och närvarar vid en rad föreläsningar av Steiner. Mellan 1925 och 1930 finns varken någon daterad målning eller några anteckningar.

1927 Överlämnar sina studier av blommor, mossor och lavar från 1919 till det naturvetenskapliga arkivet vid Goetheanum i Dornach. Studierna var del av ett större esoteriskt arbete med att förstå och systematisera naturen. Projektet kan ses som en parallell till det arbete som gjordes inom naturvetenskapen vid den här tiden.

1928–1931 Har sin adress på Skolgatan 17 i Uppsala.

1930-talet Diskuterar per brev möjligheten att få visa sina målningar på den antroposofiska världskongressen i London. Av olika anledningar blir hennes utställning aldrig av.

1935 Flyttar till Grönegatan 28 i Lund.

1944 Flyttar till sin kusin Hedvig af Klint i Djursholm. Avlider efter en olyckshändelse den 21 oktober, nästan 82 år gammal. Den konstnärliga kvarlåtenskapen om mer än 1200 verk och nästan 150 anteckningsböcker testamenteras till brorsonen, Erik af Klint. Hilma af Klint vill inte att den visas förrän tidigast 20 år efter sin död.

ANDRA VIKTIGA ÅRTAL

1616 Christan Rosencreutz alkemiska bröllop, rosenkreutzarnas mest omtalade skrift, publiceras. Rosenkreutzarna var enligt legenden en esoterisk sammanslutning i Tyskland som i början av 1600-talet sysslade med bland annat alkemi. Flera frimurarordnar har tagit starka intryck av rosenkreutzarna.

1744 Emanuel Swedenborg (1688–1772), svensk vetenskapsman, uppfinnare och kristen mystiker, inleder sin andliga fas. Han publicerar under åren fram till sin död en rad teologiska texter varav den mest kända, *Himmel och Helvete*, är från 1758.

1836 Samuel Morse (1791–1872) uppfinner tillsammans med Joseph Henry (1797–1878) och Alfred Vail (1807–1859) den elektriska telegrafan. Detta leder så småningom till utvecklandet av Morsekoden och möjliggör att budskap kan skickas med hjälp av korta och långa knackningar.

1848 Systrarna Margaret och Kate Fox låter omgivningen tro att de har kontakt med andevärlden, vilket manifesteras genom knackningar och dunsar. Detta blir början på den moderna spiritismen och fenomenet med knackningar sprider sig som en löpeld över Amerika och till Europa. 1888 avslöjar systrarna att det hela var en bluff.

1859 Charles Darwin (1809–1882) publicerar *Om arternas uppkomst*.

1875 Teosofiska sällskapet bildas i New York, av bland andra Helena Petrovna Blavatsky (1831–1891).

1895 Wilhelm Conrad Röntgen (1845–1923) upptäcker röntgenstrålar, och avslöjar därmed saker om människokroppen som dittills varit fördolda.

1896 August Strindberg påbörjar *Ockulta dagboken* och författar året därpå *Inferno*.

1900 Sigmund Freud (1856–1939) publicerar *Om drömtydning* och sätter ljuset på människans fördolda själsliv.

1901 Annie Besant (1847–1933) publicerar den inflytelserika teosofiska skriften *Thought Forms* tillsammans med C.W. Leadbeater (1854–1934).

1902 Rudolf Steiner (1861–1925) börjar utveckla sina tankar om värden och det andliga inom teosofin. Steiner tar till en början intryck av rosenkreutzarnas föreställningsvärld.

1903 Carl Gustaf Jung publicerar sin avhandling *On the Psychology and Pathology of So-Called Occult Phenomena*.

1905 Albert Einstein (1879–1955) bevisar atomens existens och utvecklar den speciella relativitetsteorin, som brukar beskrivas med ekvationen $e=mc^2$.

1910 Wassily Kandinsky (1866–1944) målar sin första abstrakta bild, *Utan titel (första abstrakta akvarellen)*.

1912 Rudolf Steiner bryter med den teosofiska huvudströmningen. Omedelbart efter brytningen grundlägger Steiners medarbetare Antroposofiska Sällskapet i Tyskland. Antroposofin hävdar liksom teosofin att uppdelningen av ande och materia är en konstruktion. Till skillnad från teosofin ger antroposoferna kristendomen en särställning bland världens religioner.

1913 Kasimir Malevitj (1878–1935) utvecklar sitt suprematistiska formspråk inspirerad av samtidens ockulta strömningar. 1915 fullbordar han sitt första helt abstrakta verk, *Svart kvadrat*.

1915–1919 Piet Mondrian (1872–1944) utvecklar den strikt geometriska neoplasticismen och söker i likhet med teosofin förena konst, filosofi och vetenskap.

UPPGIFTER OCH DISKUSSIONSFRÅGOR

RELIGIONSKUNSKAP

Skapelseberättelser

Den första gruppen målningar i Hilma af Klints stora bildsvit *Målningarna till templet heter Urkaos*. I Bibelns Första Mosebok berättas om hur Gud skapar ordning i kaos när han skiljer ljus från mörker och himmel från jord.

Undersök tre olika skapelseberättelser (exempelvis den kristna, den mesopotamiska och den gamla asatrons) och diskutera likheter och skillnader.

Syfte: Att utveckla kunskaper om några olika religioners skapelseberättelser och upptäcka hur de relaterar till varandra.

Teosofi

Hilma af Klint var intresserad av teosofi och var medlem av det teosofiska samfundet. **Ta reda på** vad teosofi är. Använd olika källor, t ex wikipedia, nationalencyklopedin, teosofiska webbsidor och läroböcker i religionskunskap. Fundera över om teosofin beskrivs på ett likartat sätt i de olika källorna. Om det finns skillnader – beskriv vilka de är och fundera över möjliga anledningar.

Syfte: Att söka information om en specifik livsåskådning och värdera källornas relevans och trovärdighet.

SVENSKA OCH FYSIK ELLER BIOLOGI

Banbrytande upptäckter

Under det sena 1800-talet och kring sekelskiftet 1900 gjordes många viktiga upptäckter inom exempelvis fysiken och biologin. Många av upptäckterna pekade på delar av världen som dittills varit osynliga för blotta ögat. Teosoferna betraktade dessa upptäckter som bevis för att det också finns en andlig dimension i tillvaron.

Välj ut någon vetenskapsman (exempelvis

Charles Darwin, Marie Curie, Wilhelm Conrad Röntgen eller Albert Einstein) från tiden och **skriv** en kort uppsats om hennes eller hans upptäckter. I vilket sammanhang gjordes upptäckten och vad fick den för konsekvenser?

Syfte: Att söka reda på fakta om någon viktig upptäckt inom exempelvis biologi och fysik och omvandla dessa kunskaper till skriven svenska.

SVENSKA

Fakta och fiktion

Skriv en egen berättelse där fakta och fantasi blandas. Utgå från den märkliga historien om de spiritistiska systrarna Fox. Sök information på nätet eller biblioteket. Låt orden ”duns”, ”skeptisk”, ”röster” och ”hästskjuts” ingå i historien.

Syfte: Att stimulera elevernas kreativitet och intresset för det svenska språket. Att öva förmågan att uttrycka sig i skrift.

Mysterielitteratur

Spiritismen, teosofin och antroposofin kan beskrivas som olika esoteriska läror, vilket betyder att det är läror som handlar om det fördolda. I litteraturhistorien finns många exempel på författare som har intresserat sig för esoteriska strömningar. Ett exempel är August Strindberg, som i dramat *Till Damaskus* har använt sig av en struktur som går tillbaka på den esoteriska alkemin. Många författare har också intresserat sig för esoteriska teman. **Läs** hela eller delar av Dan Browns *Da Vincikoden*, Kate Mosses *Labyrinten* eller J.K. Rowlings *Harry Potter och de vises sten*, och fundera över hur olika esoteriska strömningar ger sig till känna i berättelserna. **Redovisa** innehållet muntligt för varandra och **diskutera** era läsoplevelser.

Syfte: Att öva läsning, muntlig framställning och stimulera läslusten.

ENGELSKA

Läsupplevelse

Den amerikanska författaren Elizabeth Gilbert har skrivit boken *Eat, Pray, Love* som handlar om sökandet efter livets mening. Mycket av det Gilbert skriver om skulle kunna beskrivas som esoteriskt. Läs boken, i sin helhet eller utdrag, och diskutera innehållet. Försök att hitta likheter mellan Gilberts upplevelser och det som Hilma af Klint gestaltar i sitt konstnärskap.

Syfte: Att läsa litteratur på engelska för att utveckla språkförståelsen och samtidigt diskutera en tematik som knyter an till Hilma af Klints konstnärskap

Retorikövning

På www.ted.com/talks kan man titta på en mängd föredrag i olika ämnen. **Titta** på Elizabeth Gilberts knappt 20 minuter presentation, som handlar om kreativitet. Hon talar engelska, och man kan välja om man vill ha engelska eller svenska undertexter. Elizabeth Gilbert anses vara en god talare. **Fundera** tillsammans över HUR hon berättar, vad som är bra och om det finns något som är dåligt. **Lägg märke till** faktorer som röst, gester, liknelser, humor, ironi etc.

Syfte: Att öva förståelsen för talad engelska och bli medveten om olika knep i muntlig framställning.

BILD

Bildanalys

Jämför två olika målningar av Hilma af Klint diskutera skillnader och likheter i sättet att måla. **Uppmärksamma** linjer, ytor, nyanser, teknik etc. **Välj** en av de målningar ni jämfört och gör en gemensam **bildanalys** utifrån följande modell:

– **Denotation** i en bildanalys är en saklig beskrivning av ett verk exempelvis innefattande: Vad ser vi i bilden? (Människor, saker, miljöer, skeende). Komposition? Intressepunkt? Färger, ljus, bildvinkel?

– **Konnotation** i en bildanalys är en tolkning av bilden: Vad tänker och känner vi när vi ser bilden? Värderingar? (Privat, gemensamt, kulturellt). Vad gör bilden intressant/ointeressant?

Syfte: Att öva sig i att analysera bilder och utveckla förståelse för vissa ord och begrepp som kan användas för att kunna samtala om bilder.

Vått i vått

Motivet skulle uppstå ur färgen, enligt Rudolf Steiner. Steiner grundade det antroposofiska sällskapet och var en person som Hilma af Klint beundrade. **Diskutera** vad han kan ha menat med att motivet ska uppstå ur färgen? **Experimentera** med vattenfärger och måla vått i vått. Låt färgen styra och se vad det blir för motiv.

Syfte: Att prova på en konstnärlig teknik och reflektera över denna tekniks särskilda egenskaper och karaktär.

Symboler

Titta på *De tio största* av Hilma af Klint och **leta** efter olika symboler. Leta efter symboler som ni känner igen. Ta hjälp av den lilla symbol-listan på s. 11 och se om ni hittar någon av dessa symboler i målningarna. **Diskutera** om det finns någon symbol i målningarna som känns giltig idag? Välj ut en symbol och undersök vilka betydelser den har. Har innebörden förändras med tiden och i så fall hur?

Syfte: Att öka kunskapen om olika symbolers betydelse.

